

Dr Monika Florczak-Wątor
Katedra Prawa Konstytucyjnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Jagielloński

AUTOREFERAT
PRZEDSTAWIAJĄCY OPIS DOROBKU NAUKOWEGO
I OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH

1. Wykształcenie i doświadczenie zawodowe

Studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego rozpoczęłam w 1996 r. Będąc na drugim roku studiów otrzymałam nagrodę im. Jana Vetulaniego za wyróżniające wyniki w nauce. W 1998 r. zostałam laureatką Wydziałowego Konkursu z Prawa Cywilnego organizowanego na Wydziale Prawa i Administracji UJ przez Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa we współpracy z Katedrą Prawa Cywilnego UJ. W 1999 r. rozpoczęłam równoległe studia politologiczne ze specjalizacją w zakresie stosunków międzynarodowych. W 2000 r. otrzymałam stypendium Funduszu Stypendialnego im. Stanisława Estreichera za wyróżniające wyniki w nauce przyznane przez JM Rektora UJ. W semestrze zimowym roku akademickiego 2000/2001 studiowałam w ramach programu stypendialnego Erasmus-Sokrates na Wydziale Prawa Katholieke Universiteit Leuven w Belgii.

Studia prawnicze ukończyłam z wyróżnieniem w 2001 r. (średnia ocen : 4,56). Pracę magisterską pt. „Reklama porównawcza w prawie polskim w świetle regulacji europejskich” przygotowałam w ramach Katedry Prawa Europejskiego pod kierunkiem Prof. dr hab. Stanisława Biernata. Studia politologiczne na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego ukończyłam również z wyróżnieniem w 2002 r. (średnia ocen : 4,60). Promotorem mojej pracy magisterskiej pt. „Problemy suwerenności państwa w procesie integracji europejskiej” był Prof. dr hab. Michał Chorośnicki, kierownik Katedry Teorii i Strategii Stosunków Międzynarodowych.

W 2001 r. rozpoczęłam stacjonarne studia doktoranckie na Wydziale Prawa i Administracji UJ zwieńczone obroną w 2005 r. pracy doktorskiej pt. „Rodzaje orzeczeń

Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne”. Promotorem rozprawy był Prof. dr hab. Paweł Sarnecki, a recenzentami w przewodzie doktorskim – Prof. dr hab. Mirosław Granat i dr hab. Piotr Tuleja. Przygotowana przeze mnie praca doktorska otrzymała w 2008 r. pierwszą nagrodę w ogólnopolskim konkursie na rozprawę doktorską z zakresu prawa konstytucyjnego organizowanym przez Komitet Redakcyjny „Przeglądu Sejmowego” w porozumieniu z Szefem Kancelarii Sejmu RP. Na konkurs ten były kierowane rozprawy doktorskie obronione w latach 2004-2007.

Po obronie pracy doktorskiej w październiku 2005 r. rozpoczęłam pracę na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Konstytucyjnego UJ, gdzie pracuję do chwili obecnej. W tym czasie trzykrotnie otrzymałam nagrodę JM Rektora UJ za wysoką jakość pracy dydaktycznej (w 2011, 2012 i 2013) oraz dwukrotnie nagrodę JM Rektora UJ za osiągnięcia w pracy naukowej (w 2007 r. nagrodę indywidualną II stopnia oraz w 2010 r. nagrodę indywidualną III stopnia).

W listopadzie 2004 r. rozpoczęłam pracę w Biurze Trybunału Konstytucyjnego, którą kontynuuję do chwili obecnej. W latach 2004-2006 pracowałam w Zespole Orzecznictwa i Studiów Biura Trybunału Konstytucyjnego, a od 2006 r. zajmuję stanowisko starszego asystenta sędziego TK. W latach 2002-2005 odbyłam aplikację sądową w okręgu Sądu Okręgowego w Krakowie zakończoną zdaniem egzaminem sędziowskim. W 2006 r. uzyskałam wpis na listę radców prawnych, stając się członkiem Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie. W 2011 r. odbyłam szkolenie z zakresu mediacji rodzinnych organizowane przez Polskie Centrum Mediacji. Od 2012 r. jestem stałym mediatorem Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie wpisanym na listy mediatorów w Sądach Okręgowych w Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie.

Obecnie jestem kierownikiem dwóch projektów badawczych, które są w trakcie realizacji. Pierwszym z nich jest projekt badawczy pt. „The horizontal dimension of the constitutional rights in a comparative perspective” finansowany z grantu przyznanego mi w marcu 2013 r. przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej w ramach programu POMOST. Projekt ten jest realizowany we współpracy z naukowcami z Institut für öffentliches Recht, Universität Bern (Szwajcaria). Drugi projekt badawczy pt. “Obowiązki ochronne państwa w stosunkach horyzontalnych w świetle Konstytucji RP i Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności” finansowany jest z grantu przyznanego mi w maju 2014 r. przez Narodowe Centrum Nauki w konkursie OPUS 6. W projekcie tym jestem kierownikiem i jedynym wykonawcą.

W sierpniu 2014 r. zostałam powołana na członka Zespołu Ekspertów Narodowego Centrum Nauki w dziale Nauk Humanistycznych, Społecznych i o Sztuce (panel HS 5B) do oceny wniosków o finansowanie projektów badawczych złożonych w konkursach OPUS, PRELUDIUM i SONATA.

Szczegółowe informacje dotyczące moich osiągnięć dydaktycznych, współpracy z instytucjami, organizacjami i towarzystwami naukowymi oraz działalności popularyzującej naukę zostały zamieszczone w załączniku nr 7. Informacje dotyczące obu wspomnianych projektów badawczych zawarte są w załączniku nr 9.

2. Zainteresowania i osiągnięcia naukowo-badawcze

2.1. Moje zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problematyki władzy sądowniczej, w szczególności sądownictwa konstytucyjnego oraz relacji między sądami krajowymi i ponadnarodowymi, a także problematyki praw i wolności jednostki, w tym zagadnień związanych z ich horyzontalnym wymiarem. W swojej pracy naukowo-badawczej zajmowałam się również prawem parlamentarnym i wyborczym, problematyką integracji europejskiej, mechanizmami tzw. sprawiedliwości okresu transformacji ustrojowej (transitional justice) oraz systemami konstytucyjnymi Cypru i Malty.

2.2. Chronologicznie pierwszą podjętą przeze mnie problematyką badawczą była problematyka władzy sądowniczej, a w jej ramach problematyka sądownictwa konstytucyjnego. Problematyce tej poświęciłam przygotowaną rozprawę doktorską i zagadnienia te są w kręgu moich zainteresowań do dnia dzisiejszego. W trakcie studiów doktoranckich opublikowałam prace dotyczące pozycji ustrojowej polskiego Trybunału Konstytucyjnego¹, jego kompetencji do dokonywania prewencyjnej kontroli konstytucyjności prawa², wydawanych przez ten organ orzeczeń odsuwających w czasie utratę mocy obowiązującej niekonstytucyjnego aktu prawnego³ oraz postanowień sygnalizacyjnych⁴. W 2006 r. ukazała się drukiem pierwsza monografia mojego autorstwa będąca poprawioną i

¹ *Trybunał Konstytucyjny a zasada trójpodziału władzy*, Jurysta nr 7-8/2004, s. 11-16

² *Prewencyjna kontrola konstytucyjności ustaw (w:) Konstytucja i sądowe gwarancje jej ochrony*, red. P. Tuleja, P. Czarny, Kraków 2004, s. 65-95

³ „Skutki prawne odroczenia przez Trybunał Konstytucyjny utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego”, *Przegląd Sejmowy* nr 2/2003, s. 45-62

⁴ „Postanowienia sygnalizacyjne Trybunału Konstytucyjnego uchyleń i luk w prawie”, *Jurysta* nr 5/2003 r., s. 19-25

uzupełnioną wersją obronionej rok wcześniej rozprawy doktorskiej.⁵ Praca ta jest często cytowana w literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie sądowym⁶.

Po obronie rozprawy doktorskiej i wydaniu monografii kontynuowałam badania nad skutkami orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego nie tylko z uwagi na podjętą w 2004 r. pracę w Zespole Orzecznictwa i Studiów Biura TK, ale przede wszystkim ze względu na chęć objęcia moimi badaniami nowych zagadnień pojawiających się w orzecznictwie TK. Efektem tych badań stał się cykl artykułów dotyczący wpływu orzecznictwa TK na proces stanowienia i stosowania prawa, do którego powrócę w dalszej części autoreferatu. W tym miejscu jedynie zaznaczę, że na cykl ten składają się artykuły dotyczące problematyki wykonywania orzeczeń TK przez prawodawcę⁷, stosowania przez TK tzw. przywileju korzyści⁸, roli TK w procesie implementacji prawa unijnego⁹, kontroli przez TK swobody ustawodawcy w zakresie realizacji norm programowych¹⁰ oraz w zakresie stosowania klauzul generalnych i zwrotów niedookreślonych¹¹. Zagadnieniu skutków orzeczeń TK w sferze sądowego stosowania prawa poświęcałam ponadto w ramach wspomnianego cyklu artykułów dwie glosy do orzeczeń NSA i SN.¹² W ten nurt badań wpisuje się również opublikowana przeze mnie recenzja książki R. Hausera i J. Trzczińskiego dotyczącej prawotwórczego oddziaływania orzeczeń TK na orzeczenia NSA.¹³ Ostatnią moją publikacją dotyczącą problematyki skutków orzeczeń TK jest artykuł poświęcony zagadnieniu zmiany normatywnej jako skutku negatywnego wyroku zakresowego TK.¹⁴

Problematyka skutków orzeczeń TK była również przedmiotem moich wykładów na szkoleniach organizowanych dla sędziów. Pierwsze szkolenie, na które zostałam zaproszona

⁵ *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006, ss. 252

⁶ Jeśli chodzi o najnowsze orzecznictwo sądowe zob. np. wyroki NSA: z 15 stycznia 2014 r., sygn. I FSK 144/2013, LexPolonica nr 8559741; z 5 czerwca 2012 r., sygn. I FSK 1672/2011, LexPolonica nr 3956620 oraz z 16 kwietnia 2009 r., sygn. I OSK 586/2008, LexPolonica nr 2120802; wyrok TK z 30 listopada 2011 r., sygn. K 1/2010, OTK ZU 2011/9A poz. 99; uchwała NSA z 10 grudnia 2009 r., sygn. I OPS 8/2009, ONSAiWSA 2010/2 poz. 21; postanowienie SN z 25 lutego 2009 r., sygn. I KZP 37/2008, OSNKW 2009/4 poz. 28; wyrok WSA w Poznaniu z 4 czerwca 2014 r., sygn. IV SA/Po 951/2013, LexPolonica nr 8639719; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 24 lipca 2013 r., sygn. III AUa 526/2013, LexPolonica nr 7414477; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 19 listopada 2013 r., sygn. III AUa 399/2013, LexPolonica nr 8316084

⁷ *Wykonywanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego przez prawodawcę*, Przegląd Legislacyjny nr 1/07, s. 46-62

⁸ „Przywilej korzyści” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Przegląd Sejmowy nr 6/2012, s. 29-48

⁹ *The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts*, European Review of Public Law vol. 24_1/2012, s. 359-380

¹⁰ *Możliwości kontrolowania przez Trybunał Konstytucyjny swobody ustawodawcy w zakresie realizacji norm programowych*, Przegląd Sejmowy nr 4/09, s. 111-127

¹¹ *Kontrola konstytucyjności klauzul generalnych*, Przegląd Sejmowy nr 4/2013, s. 49-64

¹² *Glosa do wyroku NSA z 6 lutego 2006 r.*, sygn. I FSK 439/05, Przegląd Sejmowy nr 1/2011, s. 141-149; *glosa do postanowienia SN z 13 lipca 2005 r.*, sygn. I CO 6/05, Przegląd Sejmowy nr 6/06, s. 164-174

¹³ Recenzja książki pt. *Prawotwórcze znaczenie orzeczeń TK w orzecznictwie NSA*, R. Hauser, J. Trzcziński, Przegląd Sejmowy nr 3/2009, s. 225-229

¹⁴ *Zmiana normatywna jako skutek negatywnego wyroku zakresowego Trybunału Konstytucyjnego*, Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego nr 2/2013, s. 89-108

w charakterze wykładowcy, miało miejsce w 2006 r. i przeznaczona było dla sędziów Sądu Apelacyjnego w Krakowie, drugie odbyło się w 2007 r., zaś jego adresatem byli sędziowie z okręgu Sądu Okręgowego w Nowym Sączu. Następnie 26 listopada 2010 r. wygłosiłam wykład pt. « Problematyka niezgodności aktów prawnych z Konstytucją » na szkoleniu dla sędziów zorganizowanym w Rzeszowie przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury, zaś 25 kwietnia 2012 r. kolejny mój wykład pt. « Skutki prawne orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego wydanego w następstwie pytania prawnego w sprawie » został przeze mnie wygłoszony w ramach konferencji zorganizowanej w Poznaniu przez Sąd Okręgowy w Poznaniu, Okręgową Izbę Radców Prawnych w Poznaniu oraz Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Zostałam również zaproszona do wygłoszenia wykładu pt. « Intertemporalne skutki orzeczeń TK » na szkoleniu w Wiśle dla sędziów Sądu Apelacyjnego w Krakowie w dniach 17-19 listopada 2014 r. Wyniki moich badań dotyczących skutków orzeczeń TK prezentowałam również w czasie I Konferencji Asystentów i Orzeczników NSA, SN i TK pt. „Skutki wyroków Trybunału Konstytucyjnego w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego, Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego”, która odbyła się w Warszawie 29 listopada 2012 r. Przedstawiłam wówczas referat pt. „Względny czy bezwzględny obowiązek stosowania niekonstytucyjnej normy prawnej w okresie odroczenia?”, który następnie ukazał się drukiem w publikacji pokonferencyjnej.¹⁵

Kończąc ten wątek moich zainteresowań naukowo-badawczych, chciałabym dodać, że problematykę sądownictwa konstytucyjnego staram się również popularyzować w mojej działalności dydaktycznej. Zagadnieniu temu został poświęcony rozdział mojego autorstwa w podręczniku skierowanym do studentów prawa, który dotychczas doczekał się dwóch wydań.¹⁶ Ponadto od 2013 prowadzę na WPiA UJ warsztaty dla studentów prawa „Konstytucja w praktyce”, których przedmiotem jest m.in. analiza orzeczeń TK i ich skutków prawnych oraz przygotowywanie projektów pism procesowych i ich prezentowanie w trakcie symulacji rozpraw przed TK. Powodem do dumy dla mnie jest to, że w maju 2014 r. drużyna studentów WPiA UJ, której byłam opiekunem, uczestnicząc w Konstytucyjnym Turnieju Sądowym zorganizowanym przez Stowarzyszenie Prof. Zbigniewa Hołdy zdobyła Nagrodę za Najlepsze Pismo Procesowe w Turnieju. Dodam, że pismem tym był właśnie wniosek do

¹⁵ *Względny czy bezwzględny obowiązek stosowania niekonstytucyjnej normy prawnej w okresie odroczenia? (w:) Skutki wyroków Trybunału Konstytucyjnego w sferze stosowania prawa*, red. M. Bernatt, J. Królikowski, M. Ziółkowski, Warszawa 2013, s. 113-138

¹⁶ *Trybunał Konstytucyjny (w:) Trener akademicki. Prawo konstytucyjne* (współautorzy: P. Czarny, S. Kubas), Warszawa – Bielsko-Biała 2009, s. 127-148

TK w sprawie kontroli konstytucyjności przepisów ustawy. Od 2009 r. jestem członkiem Komitetu Redakcyjnego czasopisma «Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego» wydawanego przez Biuro Trybunału Konstytucyjnego, które w dużym stopniu również poświęcone jest problematyce orzeczeń TK i ich skutków prawnych.

2.3. Drugą problematyką dotyczącą władzy sądowniczej, która jest przedmiotem moich zainteresowań naukowo-badawczych, jest problematyka sądów europejskich oraz relacji między tymi sądami a sądami krajowymi. Ta ostatnia problematyka była przedmiotem mojego referatu pt. “The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts”, przygotowanego na doroczną konferencję Europejskiej Grupy Prawa Publicznego, której jestem członkiem. Wspomniana konferencja pt. “Public Law and the Judges” miała miejsce w Grecji w dniach 9-10 września 2011 r., zaś sam referat ukazał się następnie w publikacji pokonferencyjnej.¹⁷ Spośród sądów europejskich szczególnym przedmiotem moich zainteresowań naukowo-badawczych jest Europejski Trybunał Praw Człowieka. Po obronie doktoratu badałam problem prawa do prywatności osób pełniących funkcje publiczne w orzecznictwie ETPCz¹⁸ oraz wykreowaną w orzecznictwie ETPCz koncepcję obowiązków ochronnych państwa¹⁹, a także stosowanie tej koncepcji w brytyjskim porządku prawnym²⁰. Opublikowałam również w pracy zbiorowej artykuł dotyczący statusu sędziego ETPCz.²¹ Obecnie kontynuuję badania nad orzecznictwem ETPCz dotyczącym koncepcji pozytywnych obowiązków państwa w ramach wspomnianego grantu przyznanego mi przez NCN w konkursie OPUS 6 na realizację projektu badawczego “Obowiązki ochronne państwa w stosunkach horyzontalnych w świetle Konstytucji RP i Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności”. W ramach tego projektu w 2015 r. odbędę 2-tygodniową wizytę studyjną w siedzibie ETPCz, zaś końcowym rezultatem realizacji projektu, obok artykułów i wystąpień konferencyjnych, będzie monografia poświęcona koncepcji obowiązków ochronnych państwa.

¹⁷ *The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts* (w:) *European Review of Public Law* vol. 24_1/2012, s. 359-380

¹⁸ *Glosa do orzeczenia ETPCz w sprawie Karhuvaara i Iltalehti przeciwko Finlandii, nr skargi 53678/00*, Przegląd Sejmowy nr 6/05, s. 204-210

¹⁹ *Pozytywne obowiązki państwa w zakresie ochrony praw konwencyjnych jednostki*, Przegląd Naukowy Disputatio, tom XI/2010, s. 311-325

²⁰ *Horyzontalny wymiar praw konwencyjnych w porządku prawnym Zjednoczonego Królestwa* (w:) *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce, Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, red. R. M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2012, s. 217-230

²¹ *Status sędziego w supranarodowych systemach politycznych. Rada Europy* (w:) *Status prawny sędziego we współczesnych systemach politycznych*, red. P. Mikuli, Koszalin-Gdańsk 2013, s. 287-209

2.4. Drugą problematyką – obok problematyki władzy sądowniczej – będącą przedmiotem moich zainteresowań i osiągnięć naukowo-badawczych jest problematyka praw i wolności jednostki. Jest to problematyka, którą od kilku lat wykładam na Wydziale Prawa i Administracji UJ. W latach 2009-2011 prowadziłam wspólnie z dr Bogumiłem Nalezińskim wykład „System ochrony konstytucyjnych praw jednostki”, zaś od 2011 r. do chwili obecnej prowadzę samodzielnie wykład dla studentów prawa „Dogmatyka konstytucyjnych wolności i praw człowieka w Polsce”. Problematykę konstytucyjnych praw i wolności jednostki wykladałam również na studiach podyplomowych UJ dla sędziów „System ochrony praw człowieka w Polsce” w roku akademickim 2008/2009. Ponadto w październiku 2013 r. na zaproszenie Fundacji Edukacja dla Demokracji wygłosiłam wykład dla stypendystów Programu Stypendialnego im. Lane’a Kirklanda pt. „Prawa i wolności w Konstytucji RP”, zaś w 2006 r. na zaproszenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka wygłosiłam wykład dla słuchaczy Szkoły Praw Człowieka pt. „Konstytucyjne pojęcie własności”.

Wyniki badań nad problematyką praw i wolności jednostki udokumentowałam zróżnicowanymi co do formy wypowiedziami naukowymi, w tym glosami, wystąpieniami konferencyjnymi oraz artykułami naukowymi. Problematyce prawa do prywatności osób pełniących funkcje publiczne poświęciłam wspomnianą już wcześniej glosę do orzeczenia ETPCz²², zagadnienia dotyczące trzech wolności konstytucyjnych, tj. wolności zgromadzeń, wolności zrzeszania się w stowarzyszenia oraz wolności sumienia i religii omówiłam we wspomnianym wcześniej podręczniku „Trener akademicki. Prawo konstytucyjne”, którego jestem współautorką²³. Ponadto wolności zrzeszania się w stowarzyszeniach poświęciłam glosę opublikowaną w 2013 r., w której krytycznie oceniłam sposób uzasadnienia przez SN poglądu odmawiającego osobom prawnym możliwości zakładania stowarzyszeń.²⁴ Zajmowałam się również prawami migrantów. W 2008 r. na dorocznej konferencji Europejskiej Grupy Prawa Publicznego w Atenach zaprezentowałam referat pt. „Administration without frontiers? European Migration Law. Poland”, który następnie został wydany w publikacji pokonferencyjnej.²⁵ Przed doktoratem opublikowałam natomiast glosę do wyroku TK, w której wskazałam na brak ustawowej regulacji prawa osoby polskiego

²² *Glosa do orzeczenia ETPCz w sprawie Karhuvaara i Iltalehti przeciwko Finlandii, nr skargi 53678/00, Przegląd Sejmowy nr 6/05, s. 204-210*

²³ *Rozdziały: Wolność zgromadzeń, Prawo zrzeszania się w stowarzyszenia, Wolność sumienia i religii, w: Trener akademicki. Prawo konstytucyjne (współautorzy: P. Czarny, S. Kubas), Warszawa – Bielsko-Biała 2009, s. 9-36, 47-55*

²⁴ *Glosa do postanowienia SN z 6 września 2012 r., sygn. I CSK 76/2012, Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego nr 1/2013, s. 135-142*

²⁵ *Administration without frontiers? European Migration Law. Poland, European Review of Public Law vol. 21_1/09, s. 313-343*

pochodzenia do osiedlenia się na terytorium Polski (art. 52 ust. 5 Konstytucji).²⁶ W 2013 r. na łamach Zeszytów Prawniczych Biura Analiz Sejmowych opublikowałam artykuł wskazujący na potrzebę ustawowego uregulowania innego prawa konstytucyjnego, tj. prawa petycji (art. 63 Konstytucji).²⁷ W innej mojej publikacji, w której przedstawiłam wyniki badań trybu rozpatrywania petycji przez Senat w świetle regulaminu izby i dotychczasowej praktyki²⁸, doszłam zaś do wniosku, że sposób uregulowania trybu rozpatrywania petycji w regulaminie Senatu rodzi szereg wątpliwości konstytucyjnych. W kwietniu 2014 r. na zlecenie Biura Analiz Sejmowych przygotowałam opinię do senackiego projektu ustawy o petycjach (druk nr 2135)²⁹, zaś zgłoszone przeze mnie w tej opinii uwagi i zastrzeżenia w większości zostały uwzględnione w ostatecznej wersji ustawy z 11 lipca 2014 r. o petycjach (Dz. U. z 2014 r., poz. 1195). Wspomniana opinia prawna została opublikowana na łamach Zeszytów Prawniczych BAS.³⁰ Zajmowałam się również problematyką prawa do sądu i wynikającymi z tego prawa obowiązkiem sądu do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Temu zagadnieniu poświęciłam głos do jednego z postanowień NSA.³¹ W nurt badań nad prawami i wolnościami konstytucyjnymi wpisują się również moje publikacje dotyczące pojęcia „ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej”³² oraz pojęcia „minimum” wyznaczanego przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego³³. Pierwsza z tych publikacji została zamieszczona w pracy zbiorowej, której jestem jednym z trzech redaktorów naukowych.

W ramach problematyki praw i wolności jednostki szczególnym przedmiotem moich badań uczyniłam problematykę horyzontalnego działania tychże praw i wolności. Tej problematyki dotyczy moje najważniejsze dotychczasowe osiągnięcie naukowo-badawcze w

²⁶ *Glosa do wyroku TK z 13 maja 2003 r., sygn. SK 21/2002*, Przegląd Sejmowy nr 6/03, s. 86-94

²⁷ *O potrzebie ustawowego uregulowania trybu rozpatrywania petycji*, Zeszyty Prawnicze BAS nr 2/2013, s. 25-43

²⁸ *Tryb rozpatrywania petycji przez Senat w świetle regulaminu izby i dotychczasowej praktyki* (w:) *Ustroje. Historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Jackowi Czajowskiemu*, Kraków 2013, s. 514-523

²⁹ *Opinia o senackim projekcie ustawy o petycjach* (druk nr 2135), dostępna na stronie internetowej Sejmu pod adresem: <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk7.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=2135> (data dostępu: 3.09.2014 r.)

³⁰ *Opinia prawna na temat senackiego projektu ustawy o petycjach*, Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych nr 2/2014, s. 187-198

³¹ *Glosa do postanowienia NSA z 26 listopada 2004 r., sygn. GPP 1/04*, Zeszyty Naukowe Naczelnego Sądu Administracyjnego nr 4-5/2006, s. 182-193;

³² *O pojęciu „ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej”* (w:) *Prawa człowieka – społeczeństwo obywatelskie – państwo demokratyczne. Księga Jubileuszowa Prof. dr hab. Pawła Sarneckiego*, red. P. Tuleja, M. Florczak-Wątor, S. Kubas, Warszawa 2010, s. 37-47

³³ *„Minimum” wyznaczany przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne, tom II, Studia historyczno-prawne i ustrojowo porównawcze. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, red. M. Grzybowski, B. Naleziński, Kraków 2014, s. 385-396

postaci monografii pt. „Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych”, która ukazała się drukiem w 2014 r. Do tej publikacji powrócę w dalszej części autoreferatu. W tym miejscu natomiast chciałabym podnieść, że badania nad problematyką horyzontalnego wymiaru praw konstytucyjnych zapoczątkowałam podczas pobytu w 2007 r. w Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht w Heidelbergu. Dzięki przeprowadzonej w tej instytucji kwerendzie bibliotecznej pozyskałam pierwsze materiały dotyczące problematyki, która w niewielkim stopniu została wcześniej opisana w polskiej literaturze prawniczej. Początkowo problem horyzontalnego wymiaru praw jednostki badałam w kontekście koncepcji obowiązków ochronnych państwa, czego efektem były dwie wspomniane już wcześniej publikacje.³⁴ Nowe możliwości prowadzenia badań nad horyzontalnym wymiarem praw konstytucyjnych stworzył mi grant przyznany przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej w marcu 2013 r. w ramach programu POMOST na realizację projektu badawczego pt. „The horizontal dimension of the constitutional rights in a comparative perspective”. Grant ten pozwolił mi na objęcie badaniami porównawczymi państw, w których stosowane są różne modele horyzontalnego działania praw konstytucyjnych, tj. Niemiec, Irlandię, Republikę Południowej Afryki, Stany Zjednoczone Ameryki i Kanadę, a ponadto ustalenie możliwości adaptacji owych różnych modeli w polskich realiach konstytucyjnych. Podsumowaniem tego etapu realizacji projektu stała się wskazana wyżej monografia, do której jeszcze powrócę. Problem horyzontalnego działania praw konstytucyjnych oraz granic ingerencji państwa w stosunki między podmiotami prywatnymi wskazałam jako jedno z głównych wyzwań dla współczesnej demokracji w referancie pt. “New Challenges to Democracy” przygotowanym na doroczną konferencję Europejskiej Grupy Prawa Publicznej, która odbyła się w dniach 12-14 września 2014 r. na wyspie Spetses w Grecji. Ponadto zagadnieniu horyzontalności praw konstytucyjnych poświęciłam referat pt. „Status konstytucyjny podmiotów prywatnych wykonujących zadania publiczne” wygłoszony podczas LVI Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego w Lublinie w maju 2014 r. W referacie tym wyraziłam pogląd, iż zakres obowiązków podmiotów prywatnych wykonujących zadania publiczne w stosunku do podmiotów prywatnych, na rzecz których zadania te są realizowane, jest w świetle przepisów konstytucyjnych szerszy niż zakres obowiązków w „standardowych” stosunkach horyzontalnych. Obecnie w ramach drugiego

³⁴ *Pozytywne obowiązki państwa w zakresie ochrony praw konwencyjnych jednostki*, Przegląd Naukowy Disputatio, tom XI/2010, s. 311-325 oraz *Horyzontalny wymiar praw konwencyjnych w porządku prawnym Zjednoczonego Królestwa (w:) Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce, Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, red. R. M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2012, s. 217-230

etapu realizacji wspomnianego wyżej projektu badawczego prowadzę badania we współpracy z naukowcami z Institut für öffentliches Recht Universität Bern w Szwajcarii nad horyzontalnym wymiarem prawa do ochrony danych osobowych, które jest jednym z częściej naruszanych praw w stosunkach między podmiotami prywatnymi. Częściowe efekty tych badań zostały zaprezentowane w artykule przygotowanym wspólnie z D. Blonski (doktorantką Uniwersytetu w Bern, Szwajcaria) i przyjętym do druku w Przeglądzie Sejmowym pt. « Problem horyzontalnej skuteczności prawa do ochrony danych osobowych w świetle postanowień Konstytucji RP i Konstytucji Szwajcarii ».

2.5. Spośród innych dziedzin, które dotychczas były przedmiotem moich zainteresowań i osiągnięć naukowo-badawczych chciałabym wskazać w pierwszej kolejności prawo parlamentarne. Poza wspomnianą już wcześniej publikacją dotyczącą trybu rozpatrywania petycji przez Senat w świetle regulaminu izby i dotychczasowej praktyki³⁵, badałam również sposób uregulowania kompetencji Marszałków Sejmu i Senatu do zastępowania Prezydenta RP, porównując jednocześnie rodzimą regulację ze sposobem uregulowania tej problematyki w państwach sąsiadujących z Polską. Wyniki tych badań przedstawiłam w referacie wygłoszonym w czasie II Seminarium Badaczy Prawa Konstytucyjnego w Gdyni w 2010 r.³⁶, który następnie został opublikowany w Przeglądzie Prawa Konstytucyjnego.³⁷ Ponadto problematyki parlamentarnej dotyczy sześć z siedmiu haseł mojego autorstwa opublikowanych w pracy zbiorowej z 2009 r. pod red. W. Skrzydło, S. Grabowskiej, R. Grabowskiego pt. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny” (hasła: Kancelaria Sejmu, Kancelaria Senatu, komisja senacka, posiedzenia Senatu, posiedzenie jawne Sejmu, posiedzenie tajne Sejmu).³⁸

Problematyki parlamentarnej dotyczy również wydana przeze mnie w Wydawnictwie Sejmowym w 2012 r. we współautorstwie z dr Piotrem Czarnym monografia pt. „Międzynarodowa współpraca Sejmu RP”.³⁹ Książka ta przedstawia międzynarodową aktywność Sejmu rozpatrywaną jako element polityki zagranicznej państwa i jest pierwszą tego typu publikacją w literaturze przedmiotu. W ramach tej monografii jestem autorką trzech

³⁵ Tryb rozpatrywania petycji przez Senat w świetle regulaminu izby i dotychczasowej praktyki (w:) *Ustroje. Historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Jackowi Czajowskiemu*, Kraków 2013, s. 514-523

³⁶ Referat pt. *Konstytucyjne uregulowania problematyki zastępstwa Prezydenta w Rzeczypospolitej Polskiej i państwach z nią sąsiadujących* wygłoszony na II Seminarium Badaczy Prawa Konstytucyjnego „Systemy rządów w państwach europejskich”, Gdynia 5-7 października 2010 r.

³⁷ *Konstytucyjne uregulowania problematyki zastępstwa Prezydenta w Rzeczypospolitej Polskiej i państwach z nią sąsiadujących*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego nr 2-3/2010, s. 185-207

³⁸ W: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, Warszawa 2009, s. 191-194, 198-200, 354-359

³⁹ *Międzynarodowa współpraca Sejmu RP* (współautor P. Czarny), Warszawa 2012, ss. 164

rozdziałów, tj. rozdziału II „Ogólna charakterystyka współpracy międzynarodowej parlamentu”, rozdziału IV „Współpraca dwustronna Sejmu RP” oraz rozdziału V „Współpraca zagraniczna organów Sejmu”.⁴⁰

2.6. Kolejną problematyką, którą uczyniłam przedmiotem moich badań naukowych była problematyka systemów konstytucyjnych dwóch państw, tj. Cypru i Malty. Częściowe wyniki moich badań w tym zakresie zaprezentowałam w trzech pracach zbiorowych dotyczących państw europejskich. Chronologicznie wcześniej badaniami swoimi objęłam ustrój Republiki Malty. Temu zagadnieniu został poświęcony napisany przeze mnie rozdział w publikacji z 2007 r. pod red. P. Sarneckiego pt. „Ustrój Unii Europejskiej i ustroje państw członkowskich”.⁴¹ W kolejnej pracy zbiorowej z 2008 r. pod red. R. Grabowskiego, S. Grabowskiej pt. „Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich” przygotowałam rozdziały dotyczące zasad nowelizacji Konstytucji Republiki Cypryjskiej⁴² oraz Konstytucji Republiki Malty⁴³. Dwa lata później w książce pod red. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego pt. „Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich” znalazły się rozdziały mojego autorstwa dotyczące form odpowiedzialności konstytucyjnej w Republice Cypryjskiej⁴⁴ i Republice Malty⁴⁵.

Największym moim osiągnięciem naukowym w badaniach nad ustrojami politycznymi obu tych państw jest wydana w Wydawnictwie Sejmowym w 2009 r. we współautorstwie z Prof. Piotrem Mikulim monografia pt. „System konstytucyjny Cypru i Malty”.⁴⁶ W ramach tej publikacji jest autorką⁴⁷ w części pierwszej „Republika Cypru” rozdziału I „Rys historyczny”, rozdziału II „Konstytucyjne podstawy ustroju państwa”, rozdziału III „System konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela”, rozdziału IV „System partyjny”, rozdziału VII „Prezydent i wiceprezydent” oraz rozdziału XII „Stany nadzwyczajne”. Natomiast w części drugiej monografii „Republika Malty” jestem autorką rozdziału I „Rys historyczny”, rozdziału II „Konstytucyjne podstawy ustroju państwa”, rozdziału III „System konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela”, rozdziału IV „System partyjny”,

⁴⁰ Informacja o rozdziałach napisanych przez obu autorów zamieszczona została na s. 2 monografii.

⁴¹ *Ustrój Republiki Malty* (w:) *Ustrój Unii Europejskiej i ustroje państw członkowskich*, red. P. Sarnecki, wyd. Wolters Kluwer Polska - Oficyna, Warszawa 2007, s. 276-284

⁴² *Zasady zmiany Konstytucji Republiki Cypryjskiej* (w:) *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, red. R. Grabowski, S. Grabowska, Warszawa 2008, s. 82-87

⁴³ *Zasady zmiany Konstytucji Republiki Malty* (w:) *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, red. R. Grabowski, S. Grabowska, Warszawa 2008, s. 219-225

⁴⁴ *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Republice Cypryjskiej* (w:) *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Toruń 2010, s. 82-88

⁴⁵ *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Republice Malty* (w:) *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Toruń 2010, s. 192-198

⁴⁶ *System konstytucyjny Cypru i Malty* (współautor P. Mikuli), Wyd. Sejmowe, Warszawa 2009, ss. 118

⁴⁷ Informacja o rozdziałach napisanych przez obu autorów zamieszczona została na s. 4 monografii

rozdziału VII „Prezydent” oraz rozdziału XII „Stany nadzwyczajne”. Ponadto wspólnie z Prof. P. Mikulim napisałam Wstęp i Zakończenie.

2.7. Kolejną dziedziną moich badań naukowych, o której chciałabym wspomnieć jest problematyka integracji europejskiej i jej wpływu kształt prawa krajowego, w tym również prawa konstytucyjnego. Moje zainteresowania tym zagadnieniem we wczesnym okresie działalności naukowej po części wynikały z tego, że zarówno pracę magisterską na studiach prawniczych, jak i pracę magisterską na studiach politologicznych poświęciłam problematyce unijnej. Przed doktoratem opublikowałam na łamach Przeglądu Sejmowego pięć recenzji książek dotyczących różnych aspektów integracji europejskiej.⁴⁸ Udział w XLVI Ogólnopolskim Zjeździe Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego „Polska w Unii Europejskiej”, który odbył się w Wierzbie w 2004 r. zainspirował mnie z kolei do przygotowania artykułu dotyczącego rozumienia pojęcia suwerenności w kontekście integracji europejskiej. Artykuł ten ukazał się w materiałach pokonferencyjnych z tego zjazdu.⁴⁹ W 2008 r. przygotowałam opinię prawną o pytaniu prejudycjalnym Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 30 maja 2008 r. (sygn. I SA/Po 1756/07) dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych w związku z postępowaniem przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości w sprawie C-318/08. Opinia ta była później przywoływana w literaturze przedmiotu.⁵⁰

Do badań nad prawem Unii Europejskiej powróciłam po przyjęciu mnie w 2009 r. do Europejskiej Grupy Prawa Publicznego. Wątek integracji europejskiej był w większym lub mniejszym stopniu obecny w każdym referacie przygotowywanym przeze mnie na doroczne konferencje organizowane przez tę grupę w Grecji. W największym stopniu został on jednak rozwinięty w referatach przygotowanym na konferencje w latach 2010 i 2011. W 2010 r. na konferencji pt. “The Concepts and Methods of Reasoning of the New Public Law” zaprezentowałam referat pt. „Global Administrative Order: Poland”, w którym analizowałam to, w jaki sposób prawo unijne oddziałuje na polski porządek prawny w różnych dziedzinach

⁴⁸ Recenze książek pt.: „*Spór o suwerenność*” red. W.J. Wołpiuk, Przegląd Sejmowy nr 6/2001, s. 115-119; „*The European Union and its order. The legal theory of European integration*” red. Z. Bieńkowski, A. Scott, Przegląd Sejmowy nr 6/2002, s. 110-113; „*Aksesja do Unii Europejskiej a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. XLIII Ogólnopolska Konferencja Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego. Polańczyk, 31 maja-2 czerwca 2001 r.*”, Przegląd Sejmowy nr 3/2003, s. 125-126; „*Justice contained. Law and politics in the European Union*” L. Conant, Przegląd Sejmowy nr 4/2003, s. 137-140 oraz „*Spór o suwerenność*” red. W.J. Wołpiuk, Przegląd Sejmowy nr 6/2001, s. 115-119

⁴⁹ *Kilka uwag o pojęciu suwerenności na tle procesu integracji europejskiej (w:) Polska w Unii Europejskiej*, red. M. Kruk, J. Wawrzyniak, Kraków 2005, s. 289-298

⁵⁰ Zob. P. Miłkaszewicz, *Pytanie prawne do TS oparte na wadliwej wykładni prawa krajowego dokonanej przez sąd pytający (w kontekście wpływu odroczenia przez TK terminu utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnych przepisów krajowych na skuteczność prawa UE) – glosa do wyroku WSA w Poznaniu z 14.01.2010 r. (I SA/Po 1006/09)*, Europejski Przegląd Sądowy nr 10/2011, s. 41

życia. Z kolei we wspomnianym już wcześniej referacie pt. „The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts. Poland” przygotowanym na konferencję Europejskiej Grupy Prawa Publicznego w 2011 r. analizowałam problem relacji między sądami krajowymi a Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w tym również znaczenie pytania prejudycjalnego. Oba referaty ukazały się drukiem na łamach czasopisma *European Review of Public Law*.⁵¹

2.8. Jeśli chodzi o pozostałe zagadnienia, które uczyniłam przedmiotem moich badań, to w pierwszej kolejności chciałabym wskazać na artykuł w języku angielskim, który ukazał się w pracy zbiorowej wydanej w Londynie pod red. K. Wojtyczka pt. “Public Law: Twenty Years After. The Public Law after 1989 from the Polish Perspective”. W artykule tym zatytułowanym “Transitional Justice in Poland” zajmowałam się problemem tzw. sprawiedliwości okresu przejściowego w płaszczyźnie historycznej, politologicznej oraz prawnokarnej.⁵² Tematyką tą zainteresowałam się wiele lat wcześniej uczestnicząc jako doktorantka w seminarium prowadzonym przez prof. F. Russella Hittingera (University of Tulusa, USA) pt. „Rule of Law and Free Society” zorganizowanym w 2004 r. przez Neuwaldegg Institute w Wiedniu.

W swojej działalności naukowo-badawczej zajmowała się również prawem wyborczym. W 2011 r., tuż po wejściu w życie kodeksu wyborczego, opublikowałam artykuł dotyczący statusu prawnego wyborcy niepełnosprawnego w świetle przepisów tej ustawy.⁵³ W tym samym roku w kolejnym numerze *Przeglądu Prawa Konstytucyjnego* ukazała się również moja recenzja książki pt. „Kodeks wyborczy. Wstępna ocena” pod red. K. Skotnickiego.⁵⁴ Przed doktoratem z kolei opublikowałam recenzję książki prezentującej różne propozycje dotyczące sposobu wyboru członków Parlamentu Europejskiego.⁵⁵

W swoim dorobku naukowym mam również przygotowaną wspólnie z dr Sebastianem Kubasem notę biograficzną o wybitnym uczonym okresu międzywojennego prof. Stanisławie Estreicherze⁵⁶ oraz dwa sprawozdania z konferencji naukowych, w których uczestniczyłam⁵⁷.

⁵¹ *Global Administrative Order: Poland*, *European Review of Public Law* vol. 23_1/2011, p. 301-322 oraz *The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts*, *European Review of Public Law* vol. 24_1/2012, s. 359-380

⁵² *Transitional Justice in Poland* (in:) ed. K. Wojtyczek, *Public Law: Twenty Years After. The Public Law after 1989 from the Polish Perspective*, London 2012, s. 19-44

⁵³ *Status prawny wyborcy niepełnosprawnego*, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* nr 3/2011, s. 109-136

⁵⁴ Recenzja książki: „Kodeks wyborczy. Wstępna ocena”, red. K. Skotnicki, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* nr 4/2011, s. 241-246

⁵⁵ „*The Debate on the System of Electing the Members of the European Parliament. From a Uniform Procedure to the Common Principle of the Treaties*”, G. N. Anastassopoulos, *Przegląd Sejmowy* nr 2/2004, s. 232-235

⁵⁶ Stanisław Estreicher (współautor S. Kubas) (w:) *Konstytucjoniści polscy 1918-2011. Sylwetki uczonych*, red. R. Mojak, P. Sarnecki, A. Szymt, Warszawa 2012, s. 100-118

Opublikowałam również artykuł dotyczący zasady bezpośredniego stosowania Konstytucji, w którym postawiłam tezę, iż obecnie w przepisach konstytucyjnych nie ma zapowiadanego przez art. 8 ust. 2 Konstytucji wyjątku od tej zasady.⁵⁸ Ponadto na łamach „es.O.es” Biuletyn Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie opublikowałam w 2011 r. artykuł dotyczący wprowadzonych rok wcześniej zmian w procedurze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.⁵⁹ Temu ostatniemu zagadnieniu poświęciłam również cykl ośmiu artykułów opublikowanych w 2012 r. na stronie internetowej portalu „prawosocjalne.pl”.⁶⁰ Z okresu mojej współpracy z tym portalem pochodzą również dwa inne artykuły dotyczące inicjowania przez ośrodek pomocy społecznej różnych postępowań przed sądem rodzinnym⁶¹ oraz ekspertyza dotycząca warunków przystąpienia do odbycia II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny.⁶²

2.9. Jeśli chodzi o moje obecne przedsięwzięcia badawcze, to uczestniczę w przygotowaniu dwóch prac zbiorowych. Po pierwsze, przygotowałam komentarze do art. 4-6, art. 37, art. 60 i art. 63 Konstytucji RP w ramach dzieła zbiorowego pod red. M. Safjana i L. Boska pt. „Konstytucja RP. Komentarz”, które obecnie jest przygotowywane do druku. Po drugie, wspólnie z P. Tuleją przygotowałam hasła dotyczące kontroli konstytucyjności prawa na potrzeby publikacji zbiorowej pod red. A. Łabno pt. „Encyklopedia prawa konstytucyjnego”, które również obecnie przygotowywane jest do druku. Ponadto w ramach grantu FNP przygotowałam wraz z D. Blonski wspólny artykuł pt. „Recht auf informationelle Selbstbestimmung”, który czeka na publikację w czasopiśmie szwajcarskich. W listopadzie 2014 r. w ramach realizacji tego samego grantu, korzystając z zaproszenia prof. A.

⁵⁷ 60. rocznica uchwalenia ustawy zasadniczej RFN (Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Kraków, 26-29 XI 2009), PiP nr 7/2010, s. 112-114 oraz VIII Seminarium Badaczy Prawa Konstytucyjnego. Niecodzienne, nowatorskie, oryginalne rozwiązania ustrojowe w państwach współczesnych, Kraków, 18-20 września 2013 r., (sprawozdanie), Przegląd Prawa Konstytucyjnego nr 1/2014, s. 307-312

⁵⁸ Wątpliwości dotyczące wyjątku od zasady bezpośredniego stosowania Konstytucji RP (w:) Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego nr 2/2012, s. 7-21

⁵⁹ Zmiany w procedurze „Niebieskie Karty” (w:) „es.O.es” Biuletyn Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie nr 4/2011, s. 13-14

⁶⁰ Na czym polega procedura „Niebieskie Karty”? (data publikacji: 23 XI 2012), Kiedy i w jaki sposób jest wszczynana procedura „Niebieskie Karty”? (data publikacji: 8 I 2013), Jaką rolę w procedurze „Niebieskie Karty” pełni przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego? (data publikacji: 11 XII 2012), Jak przebiega procedura „Niebieskie Karty” wówczas, gdy ofiarą przemocy w rodzinie jest dziecko? (data publikacji: 19 I 2013), Czynności podejmowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” wobec sprawcy przemocy (data publikacji: 27 III 2013), Czynności podejmowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” wobec osoby dotkniętej przemocą w rodzinie (data publikacji: 18 III 2013), Zakończenie realizacji procedury „Niebieskie Karty” (data publikacji: 7 V 2013), Tworzenie grup roboczych w związku z realizacją procedury „Niebieskie Karty” (data publikacji: 29 IV 2013)

⁶¹ Postępowanie z powództwa kierownika ośrodka pomocy społecznej o roszczenia alimentacyjne na rzecz obywateli (data publikacji: 11 XII 2012), Wgląd sądu w sytuację dziecka na wniosek ośrodka pomocy społecznej (data publikacji: 17 I 2013)

⁶² Warunki przystąpienia do odbycia II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny (data publikacji: 16 I 2013)

Tschentschera, przeprowadzę kwerendę biblioteczną na Uniwersytecie w Bern, której celem będzie zgromadzenie materiałów dotyczących horyzontalnego wymiaru praw konstytucyjnych w Szwajcarii i zasięgnięcie konsultacji naukowych w tym zakresie. Wyniki tych badań przedstawię na konferencji organizowanej w ramach wspomnianego grantu FNP pt. „Sądy i trybunały wobec problemu horyzontalnego działania praw jednostki”, która to konferencja odbędzie się 10 kwietnia 2014 r. Z kolei w ramach grantu z NCN przygotowuję obecnie monografię dotyczącą koncepcji obowiązków ochronnych państwa w orzecznictwie ETPCz.

3. Osiągnięcie naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej

3.1. Monografia: „Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych”, Kraków 2014, ss. 450

Pierwszym osiągnięciem naukowym w rozumieniu art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm.), które przedstawiam do oceny recenzentom i Komisji Habilitacyjnej, jest monografia mojego autorstwa pt. „Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych”, Kraków 2014. Została ona przygotowana w ramach wspomnianego wcześniej projektu badawczego „The horizontal dimension of the constitutional rights in a comparative perspective” finansowanego ze środków Fundacji na rzecz Nauki Polskiej przyznanych w ramach programu POMOST. Recenzentem wydawniczym tej monografii był Prof. Piotr Tuleja.

Tematyka horyzontalnego działania praw konstytucyjnych dotychczas nie była szerzej analizowana w polskiej doktrynie prawa. Nie badano możliwości recepcji różnych modeli horyzontalnego działania praw jednostki w polskich realiach konstytucyjnych. Problematyka ta – choć w wielu państwach eksplorowana już od kilkudziesięciu lat – w zasadzie jest nieobecna w orzecznictwie sądów i Trybunału Konstytucyjnego. Te spostrzeżenia skłoniły mnie do uczynienia jej przedmiotem pogłębionych badań naukowych.

Wyjściową tezę monografii stało się twierdzenie o tym, że stosunki horyzontalne nie mogą abstrahować od praw i wolności, które ustawa zasadnicza gwarantuje ich stronom. Regulacja konstytucyjna oddziałuje ograniczająco zarówno na normy prawa prywatnego, które muszą uwzględniać standardy konstytucyjne dotyczące praw i wolności jednostki, jak i na decyzje podmiotów prywatnych, które powinny kształtować łączące ich stosunki z uwzględnieniem treści tychże praw i wolności. Prawa konstytucyjne wyznaczają zatem granice dla swobody umów, czy szerzej rzecz ujmując – autonomii woli podmiotów

prywatnych. Nadanie im horyzontalnego, a tym samym również uniwersalnego wymiaru, jest koniecznym warunkiem zapewnienia im realnej ochrony. Współcześnie bowiem głównymi potencjalnymi naruszcicielami konstytucyjnych praw i wolności jednostki nie są państwa, zwłaszcza te o ustroju demokratycznym, lecz właśnie podmioty prywatne, zwłaszcza te, które z uwagi na swój potencjał ekonomiczny dysponują nieograniczonymi możliwościami podporządkowania sobie słabszych jednostek. Owe problemy teoretyczne dotyczące pozycji praw konstytucyjnych w stosunkach horyzontalnych rozważam w rozdziale I monografii. Analizuję w nim znaczenie dwóch kluczowych dla tej pracy pojęć, tj. pojęcia prawa konstytucyjnego oraz pojęcia stosunku horyzontalnego, a ponadto przedstawiam to, w jaki sposób kształtowały się warunki dla rozwoju idei horyzontalnego działania praw konstytucyjnych.

Głównym celem moich badań było udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób i w jakim zakresie prawa konstytucyjne mogą działać w stosunkach horyzontalnych. Temu pierwszemu zagadnieniu poświęciłam rozdział II monografii dotyczący modeli horyzontalnego działania praw konstytucyjnych. Analiza regulacji konstytucyjnych, orzecznictwa sądowego i poglądów doktryny w wybranych państwach (RFN, USA, RPA, Irlandia, Kanada) pozwoliła mi na wyodrębnienie czterech modeli horyzontalnego działania praw konstytucyjnych. Modele te wzajemnie nie wykluczają się ani nie konkurują, stąd możliwe, a nawet pożądane jest ich równoległe stosowanie. Każdy z tych modeli działanie praw konstytucyjnych w stosunkach horyzontalnych ujmuje bowiem z innej perspektywy, a wszystkie one mają ten sam cel do zrealizowania, jakim jest zapewnienie rzeczywistej ochrony jednostce we wszelkich możliwych płaszczyznach jej działania.

Model bezpośredniego horyzontalnego działania praw konstytucyjnych jest modelem o charakterze subsydiarnym, którego stosowanie staje się konieczne wówczas, gdy nie ma innych możliwości ochrony praw konstytucyjnych w stosunkach horyzontalnych. W ramach tego modelu jednostka powołuje się na prawa konstytucyjne bezpośrednio w stosunkach z inną jednostką z tego powodu, że na szczeblu ustawowym ochrona tych praw nie jest zapewniona. Ten model horyzontalnego działania może być stosowany tylko w wypadku praw i wolności, które w przepisach konstytucyjnych ujęte są na tyle jasno i precyzyjnie, że możliwe jest ich samoistne stosowanie. Należy dodać, że w modelu tym jednostka nie ma możliwości samodzielnego wyegzekwowania swoich praw konstytucyjnych w stosunkach z inną jednostką. Ostatecznie zatem spory na tle tych stosunków będą wymagały rozstrzygnięcia przez sąd. Drugi omawiany przeze mnie model, tj. model pośredniego horyzontalnego działania praw konstytucyjnych, również zakłada konieczność uwzględniania

treści tych praw przez sąd rozstrzygający spór między podmiotami prywatnymi, przy czym w tym wypadku podstawą prawną roszczenia strony występującej do sądu jest przepis ustawowy, a nie przepis konstytucyjny. Dla rozstrzygnięcia tego sporu podstawowe znaczenie mają regulacje ustawowe zawierające klauzule generalne i inne zwroty niedookreślone. Owe ustawowe pojęcia otwarte stają się swego rodzaju furtkami, przez które wartości leżące u podstaw praw konstytucyjnych przenikają do prawa prywatnego, determinując sposób jego wykładni i stosowania. Kolejny model, nazwany przeze mnie modelem obowiązków ochronnych państwa, akcentuje w jeszcze większym stopniu potrzebę aktywności państwa w zakresie ochrony praw konstytucyjnych słabszej strony stosunków horyzontalnych przed działaniami strony silniejszej. Ochronę taką zobowiązany jest zapewnić najpierw ustawodawca, stanowiąc normy prawa prywatnego uwzględniające prawa konstytucyjne obu stron stosunków horyzontalnych, a następnie sąd, rozstrzygając spory zaistniałe na gruncie tych norm. W obu wypadkach państwo działa jako gwarant praw konstytucyjnych, przejmując obowiązek zapewnienia im ochrony przed zagrożeniami pochodzącymi ze strony podmiotów prywatnych. Ostatni model objęty badaniami, tj. model działania praw konstytucyjnych za pośrednictwem państwa, pozwala pod pewnymi warunkami na przypisanie państwu odpowiedzialności za naruszenia praw konstytucyjnych dokonane przez podmioty prywatne, a także na traktowanie owych podmiotów prywatnych w zakresie odpowiedzialności za naruszenia praw konstytucyjnych tak jak traktowane jest państwo i jego organy. Należy dodać, co było wielokrotnie w niniejszej pracy podkreślane, że granica między poszczególnymi modelami horyzontalnego działania praw konstytucyjnych nie jest wyraźna. Modele te wzajemnie uzupełniają się, przyjmując niektóre wspólne założenia. Stąd w doktrynie prawa wskazuje się, że zastosowanie każdego z tych modeli może dać podobny skutek.

Rozdział III monografii dotyczy zakresu horyzontalnego działania praw konstytucyjnych. Problem związany z zapewnieniem ochrony tym prawom w stosunkach horyzontalnych polega bowiem nie tylko na skonstruowaniu stosownego modelu ich oddziaływania na owe stosunki, ale również na wyznaczeniu tym prawom koniecznych granic. W stosunkach horyzontalnych wszak obie strony są beneficjentami praw konstytucyjnych i obie mogą domagać się ich ochrony. To powoduje, że kolizja praw konstytucyjnych w stosunkach horyzontalnych jest zjawiskiem nieuniknionym. Jej rozstrzygnięcie wymaga każdorazowo zastosowania mechanizmu ważenia wartości leżących u podstaw praw konstytucyjnych. Mechanizm ten stosuje najpierw ustawodawca ustalając w sposób abstrakcyjny relację pierwszeństwa między kolidującymi prawami konstytucyjnymi, a

następnie sąd, który w oparciu o te ustalenia i poprzez ponowne odwołanie się do aksjologii konstytucyjnej dokonuje rozstrzygnięcia kolizji tych praw w konkretnej sprawie. Mechanizm rozstrzygania kolizji praw konstytucyjnych jest koniecznym elementem każdego modelu ich horyzontalnego działania, choć w ramach poszczególnych modeli wykazuje on pewne odmienności, które były sygnalizowane w tej pracy.

W rozdziale IV monografii podjęłam próbę recepcji różnych modeli horyzontalnego działania praw jednostki w polskich realiach konstytucyjnych. Swego rodzaju szkieletem adaptacyjnym stała się zasada bezpośredniego stosowania Konstytucji wyrażona w jej art. 8 ust. 2, która w polskiej doktrynie prawa i orzecznictwie sądowym jest szeroko rozumiana. Bezpośrednie stosowanie konstytucji obejmuje bowiem zarówno samoistne stosowanie jej przepisów w tych materiach, które nie są regulowane ustawą, jak również współstosowanie w tych materiach, które objęte są regulacją konstytucyjną i ustawową. Ten ostatni sposób bezpośredniego stosowania konstytucji umożliwia prokonstytucyjną interpretację ustawy, a nawet modyfikowanie jej treści normatywnej w granicach wyznaczonych przez standardy konstytucyjne. Doszłam do wniosku, że największe możliwości zastosowania w polskich realiach konstytucyjnych mają model pośredniego horyzontalnego działania praw konstytucyjnych oraz model pozytywnych obowiązków państwa w stosunkach horyzontalnych. Jeśli chodzi o pierwszy z tych modeli, to podatny grunt dla jego stosowania stwarza zarówno duży stopień nasycenia Konstytucji RP aksjologią, jak i zamiłowanie polskiego ustawodawcy do stosowania w przepisach podkonstytucyjnych klauzul generalnych i zwrotów niedookreślonych. Zbieg tych dwóch okoliczności powoduje, że staje się możliwe i konieczne przenikanie wartości konstytucyjnych do prawa prywatnego. Z kolei stosowaniu modelu pozytywnych obowiązków państwa w stosunkach horyzontalnych sprzyja rozbudowana – na poziomie Konstytucji RP – regulacja ochronna, z której wynika pozytywny obowiązek ochrony przez państwo jednej ze stron stosunku horyzontalnego przed szkodliwymi dla nie działaniami drugiej. Owe szkodliwe działania mogą również przybrać postać naruszeń praw i wolności konstytucyjnych. Państwo w takim wypadku jest zobowiązane nie tylko do poszanowania owych praw i wolności we własnym działaniu, ale również do zagwarantowania im ochrony, a tym samym wymuszenia owego poszanowania w działaniu podmiotów prywatnych.

Mniejsze możliwości zastosowania w polskich realiach konstytucyjnych wykazują modele bezpośredniego horyzontalnego działania praw konstytucyjnych oraz działania tych praw za pośrednictwem państwa. W tym pierwszym wypadku nie tyle wynika to z nieprecyzyjności przepisów konstytucyjnych, ile z faktu, że brak regulacji ustawowej danej materii, co jest

koniecznym warunkiem samoistnego stosowania konstytucji, należy do rzadkości. Z kolei wyjątkowość modelu *state action* jest następstwem tego, że w polskiej doktrynie prawa oraz orzecznictwie sądowym nie jest zasadniczo kwestionowana możliwość horyzontalnego działania praw konstytucyjnych. Tym samym nie ma potrzeby osiągania skutku horyzontalnego przez utożsamianie działalności podmiotów prywatnych z działalnością państwa.

3.2. Cykl artykułów pt. „Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na proces stanowienia i stosowania prawa”

Drugim osiągnięciem naukowym w rozumieniu art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm.), które przedstawiam do oceny recenzentom i Komisji Habilitacyjnej, jest cykl artykułów pt. „Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na proces stanowienia i stosowania prawa”. W przedstawionym poniżej cyklu artykułów konsekwentnie bronię tezy, że przedmiotem kontroli w postępowaniu przed TK jest norma prawna, co powinno być uwzględniane przy ustalaniu skutków prawnych orzeczeń TK, zarówno jeśli chodzi o sferę stanowienia prawa, jak i jego stosowania. Przedstawiam również proces oddziaływania orzecznictwa TK na sposób kształtowania się rozumienia podstawowych pojęć konstytucyjnych, zwłaszcza tych związanych z problematyką praw i wolności jednostki.

Przedstawiony do oceny cykl artykułów obejmuje następujące pozycje:

1. *Zmiana normatywna jako skutek negatywnego wyroku zakresowego Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego nr 2/2013*, s. 89-108
2. *Względny czy bezwzględny obowiązek stosowania niekonstytucyjnej normy prawnej w okresie odroczenia?* (w:) *Skutki wyroków Trybunału Konstytucyjnego w sferze stosowania prawa*, red. M. Bernatt, J. Królikowski, M. Ziółkowski, Warszawa 2013, s. 113-138
3. *„Przywilej korzyści” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Przegląd Sejmowy nr 6/2012*, s. 29-48
4. *Wykonywanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego przez prawodawcę* (w:) *Przegląd Legislacyjny nr 1/07*, s. 46-62

5. *Kontrola konstytucyjności klauzul generalnych* (w:) Przegląd Sejmowy nr 4/2013, s. 49-64
6. *Możliwości kontrolowania przez Trybunał Konstytucyjny swobody ustawodawcy w zakresie realizacji norm programowych* (w:) Przegląd Sejmowy nr 4/09, s. 111-127
7. *O „minimum” wyznaczanym przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne, tom II, Studia historyczno-prawne i ustrojowo porównawcze. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, red. M. Grzybowski, B. Naleziński, Kraków 2014, s. 385-396
8. *Glosa do wyroku NSA z 6 lutego 2006 r., sygn. I FSK 439/05* (w:) Przegląd Sejmowy nr 1/2011, s. 141-149
9. *Glosa do postanowienia SN z 13 lipca 2005 r., sygn. I CO 6/05* (w:) Przegląd Sejmowy nr 6/06, s. 164-174
10. *Recenzja książki: „Prawotwórcze znaczenie orzeczeń TK w orzecznictwie NSA, R. Hauser, J. Trzciniński*, Przegląd Sejmowy nr 3/2009, s. 225-229
11. *The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts* (w:) *European Review of Public Law* Vol. 24_1/2012, s. 359-380

***Zmiana normatywna jako skutek negatywnego wyroku zakresowego Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego* nr 2/2013, s. 89-108**

W artykule zwróciłam uwagę na to, że obecnie coraz częściej przedmiotem rozstrzygnięć TK nie jest cały przepis, lecz przepis w określonym zakresie jego normowania lub zastosowania. Tzw. negatywny wyrok zakresowy rodzi znacznie więcej problemów w sferze obowiązywania prawa aniżeli wyrok o niekonstytucyjności całego aktu normatywnego lub określonego jego przepisu. Wymaga on bowiem zrekonstruowania na nowo treści normatywnej przepisu uznanego w pewnym zakresie za niekonstytucyjny, przy czym owa treść normatywna ukształtowana orzeczeniem zakresowym często znacznie odbiega od tej, która była objęta intencją ustawodawcy. Uznana za niekonstytucyjną norma prawna traci co prawda moc obowiązującą, jednak z przepisu zakresowo niekonstytucyjnego jest wywodzona nowa norma prawna nie zawierająca owego zdyskwalifikowanego przez TK elementu poprzedniej normy prawnej. To, że niekonstytucyjny przepis pozostaje w systemie prawa, niejednokrotnie w tym samym brzmieniu, w jakim był badany, powoduje z kolei, że skutki

orzeczenia o jego zakresowej niekonstytucyjności nie zawsze są widoczne dla zewnętrznego obserwatora. Z reguły dopiero odpowiednie skorygowanie brzmienia przepisu przez ustawodawcę uświadamia fakt nadania mu nowej treści normatywnej. W artykule tym dochodzę zatem do wniosku, że negatywne wyroki zakresowe – poza tymi wskazującymi na niekonstytucyjność pominięcia legislacyjnego oraz tymi, które zostały wykonane przez ustawodawcę w okresie odroczenia – rodzą zmiany normatywne w systemie prawa. Zmiany te polegają na usunięciu z zakwestionowanego przepisu normy prawnej zawierającej niekonstytucyjny element treści, a tym samym stworzeniu możliwości wywodzenia z tego przepisu normy prawnej o nowej treści pozbawionej owego niekonstytucyjnego elementu. Wejście w życie negatywnego wyroku zakresowego powoduje najczęściej powstanie niezgodności między treścią normatywną przepisu a jego literalnym brzmieniem. To rodzi konieczność nowelizacji przepisu przez ustawodawcę, przy czym tego rodzaju nowelizacja – jak staram się wykazać w treści artykułu – co do zasady nie ma charakteru normatywnego.

Względny czy bezwzględny obowiązek stosowania niekonstytucyjnej normy prawnej w okresie odroczenia? (w:) Skutki wyroków Trybunału Konstytucyjnego w sferze stosowania prawa, red. M. Bernatt, J. Królikowski, M. Ziółkowski, Warszawa 2013, s. 113-138

Skorzystanie przez TK z instytucji odroczenia, o której mowa w art. 190 ust. 3 Konstytucji rodzi kolejne problemy w sferze stosowania prawa. Przepis pozostaje bowiem w systemie prawnym w sytuacji, gdy nie ma wątpliwości co do jego niekonstytucyjności. W powyższym artykule prezentuję pogląd, zgodnie z którym zasadą powinno być stosowanie w okresie odroczenia niekonstytucyjnego przepisu z uwzględnieniem jednak faktu uchylecia domniemania jego konstytucyjności.⁶³ Wymaga to od sądów posiłkowania się zasadą bezpośredniego stosowania Konstytucji (art. 8 ust. 2 Konstytucji) i to zarówno w formie samoistnego stosowania konstytucji, jak i jej współstosowania z ustawą lub innym aktem prawnym. Pominięcie niekonstytucyjnego przepisu w okresie odroczenia – jako wyjątek – może mieć miejsce wówczas, gdy jest to przepis podustawowy lub w sprawie został przyznany przywilej korzyści. Przed zastosowaniem odroczenia TK powinien dokonać wyważenia wartości, których naruszenie będzie następstwem przedłużonego stosowania niekonstytucyjnych przepisów i wartości chronionych odroczeniem wejścia w życie skutków wyroku. Choć sąd nie może kwestionować zasadności zastosowania odroczenia w konkretnej sprawie, to jednak może niekonstytucyjny, lecz nadal obowiązujący, przepis

⁶³ Do poglądów wyrażonych w tym artykule nawiązał SN w uchwale z 27 marca 2014 r., sygn. I KZP 30/2013, OSNKW 2014/5 poz. 36

pominać, jeżeli po ogłoszeniu orzeczenia z odroczeniem nastąpiłaby zmiana okoliczności uzasadniająca w indywidualnej sprawie odmienne rozstrzygnięcie konfliktu wartości od tego dokonanego przez TK.

„Przywilej korzyści” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (w:) Przegląd Sejmowy nr 6/2012, s. 29-48

W artykule tym przedstawiam rezultaty badań praktyki stosowania przez TK tzw. „przywileju korzyści” oraz ustalenia w zakresie jego skutków prawnych dla rozstrzygnięcia spraw sądowych. Osiem lat funkcjonowania tej instytucji w orzecznictwie TK pozwoliło mi na dokonanie wstępnej oceny zasadności i celowości jej stosowania. „Przywilej korzyści” jest stosowany przez TK w orzeczeniach wydanych w ramach kontroli konkretnej, w których odroczone utratę mocy obowiązującej niekonstytucyjnego przepisu na podstawie art. 190 ust. 3 Konstytucji. W sprawach wszczętych skargą konstytucyjną jest on najczęściej zamieszczany w sentencji wyroku, stając się elementem rozstrzygnięcia, któremu przysługuje walor mocy powszechnie obowiązującej. W sprawach wszczętych pytaniem prawnym „przywilej korzyści” wprowadzany jest do uzasadnienia wyroku TK, stanowiąc swoistą wskazówkę interpretacyjną dla sądu. W obu wypadkach ma on zagwarantować ciągłość postępowania przywracającego konstytucyjność w wymiarze generalnym i indywidualnym. Osobie, która wniosła skargę konstytucyjną „przywilej korzyści” umożliwia wzruszenie w okresie odroczenia prawomocnego orzeczenia sądowego lub ostatecznej decyzji i uzyskania rozstrzygnięcia uwzględniającego skutki stwierdzenia niekonstytucyjności przepisu. Sądowi, który wystąpił z pytaniem prawnym, „przywilej korzyści” pozwala uwzględnić fakt uznania przepisu za niekonstytucyjny w rozstrzygnięciu sprawy następującym w okresie odroczenia. W powyższym artykule zaprezentowałam tezę, zgodnie z którą przyznanie „przywileju korzyści” sądowi pytającemu rodzi po stronie sądu możliwość skorzystania z niego przy rozstrzygnięciu sprawy, na kanwie której wystosował pytanie prawne. Nie jest to jednak obowiązek sądu. Doszłam również do wniosku, że dotychczasowa praktyka stosowania przez TK „przywileju korzyści” jest niekonsekwentna i niespójna. Przyczyny przyznania lub wyłączenia tego instrumentu w konkretnej sprawie nie zawsze są zrozumiałe. Problematiczne są również jego skutki prawne. Obecnie, kiedy TK przyjmuje, że w okresie odroczenia przepis powinien być stosowany w sposób zmodyfikowany, uwzględniający wskazania z orzeczenia o jego niekonstytucyjności, celowość przyznawania „przywileju korzyści” budzi poważne wątpliwości.

Wykonywanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego przez prawodawcę (w:) Przegląd Legislacyjny nr 1/07, s. 46-62

W artykule tym rozważam problematykę wykonywania orzeczeń TK w kontekście dwóch istotnych zmian w prawie, jakie miały miejsce w 2006 r., tj. przyjęcia nowego regulaminu TK⁶⁴ oraz unormowania problematyki wykonywania orzeczeń TK w regulaminie Senatu⁶⁵. Przedstawiam wyniki badań dotyczących wykonywania orzeczeń z odroczeniem wydanych i ogłoszonych w czasie trwania IV kadencji Sejmu, tj. od 19 października 2001 r. do 18 października 2005 r. Dochodzę do wniosku, że najczęstszą przyczyną niewykonania orzeczenia TK przed upływem terminu odroczenia było zbyt późne wniesienie projektu ustawodawczego lub zbyt długie jego rozpatrywanie w parlamencie. W powyższym artykule analizuję również to, który podmiot powinien inicjować proces wykonania orzeczenia TK, wskazując na możliwości prawne, którymi dysponują takie organy jak Rada Ministrów, sejmowa Komisja Ustawodawcza, Senat czy Prezydent RP. Zwracam uwagę również na to, że projekty ustawodawcze służące wykonaniu wyroków TK powinny podlegać przyspieszonej procedurze legislacyjnej pozwalającej na ich przyjęcie w możliwie najkrótszym terminie. Możliwości takie stwarza przede wszystkim postępowanie ustawodawcze w sprawie projektu pilnego, przy czym przyjęcie tej ścieżki legislacyjnej dla wykonywania orzeczeń TK wiąże się z istotnymi ograniczeniami, o którym mowa w art. 123 Konstytucji. Ostatecznie dochodzę do wniosku, że najbardziej optymalnym rozwiązaniem byłoby stworzenie odrębnego trybu ustawodawczego służącego wykonywaniu orzeczeń TK.

Kontrola konstytucyjności klauzul generalnych (w:) Przegląd Sejmowy nr 4/2013, s. 49-64.

Kontrola konstytucyjności klauzul generalnych rodzi w praktyce orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego wiele problemów, zarówno z uwagi na niedookreślony charakter tych zwrotów, jak i zawarte w nich odesłanie pozaprawne. W artykule tym starałam się ustalić, co jest kontrolowane przez TK wówczas, gdy kwestionowana jest konstytucyjność klauzul generalnych oraz w jakim zakresie kontrola taka nie narusza swobody organów stanowiących i stosujących prawo. Moim zdaniem przedmiotem kontroli dokonywanej przez TK powinien być cały przepis prawny zawierający klauzulę generalną, gdyż jedynie to umożliwi ocenę

⁶⁴ Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie regulaminu Trybunału Konstytucyjnego (M.P. nr 72, poz. 720).

⁶⁵ Uchwała Senatu z 9 listopada 2005 r. w sprawie zmiany Regulaminu Senatu (M.P. nr 71, poz. 975).

klauzuli generalnej w otoczeniu prawnym, w którym została zamieszczona. Pośrednio przedmiotem kontroli są również normy i wartości, do których klauzula odsyła. Analiza dotychczasowego orzecznictwa TK doprowadziła mnie do wniosku, że TK kontroluje nie tylko jakość klauzul generalnych, wyrażającą się w niedookreśloności użytych przez ustawodawcę zwrotów, ale również przewidywalność linii oceniania w procesie ich stosowania. Istotne znaczenie dla oceny ich konstytucyjności ma status ustrojowy podmiotu upoważnionego do wypełniania klauzuli generalnej konkretną treścią oraz weryfikowalność decyzji tego podmiotu w toku instancji. Zwróciłam uwagę na to, że istotą klauzul generalnych jest ich niedookreślony charakter, co wymaga uwzględnienia nie tylko w procesie stanowienia i stosowania prawa, ale również w procesie kontroli jego konstytucyjności.

Możliwości kontrolowania przez Trybunał Konstytucyjny swobody ustawodawcy w zakresie realizacji norm programowych (w:) Przegląd Sejmowy nr 4/09, s. 111-127

W artykule tym rozważam problem możliwości kontrolowania przez TK swobody ustawodawcy w zakresie wyznaczania celów społeczno-gospodarczych, wyboru środków służących do realizacji założonych celów oraz rozstrzygania kolizji zachodzącej pomiędzy różnymi celami wynikającymi z konstytucyjnych norm programowych. Zwracam uwagę na to, że na poziomie ustawy zasadniczej cele społeczno – gospodarcze są sformułowane przede wszystkim w normach programowych. Władze publiczne, w tym parlament, są zobowiązane do podejmowania działań zmierzających do ich realizacji. Cele wyznaczane przez normy programowe są bardziej pewnymi ideami regulatywnymi, którymi powinien kierować się ustawodawca, niż finalnymi stanami rzeczy, które powinien osiągnąć. Wyznaczanie celów społeczno – gospodarczych mieści się również w zakresie swobody regulacyjnej ustawodawcy. Cele ustawowe nie mogą pozostawać w sprzeczności z celami konstytucyjnymi. Dochodzę do wniosku, że norma ustawowa wyrażająca w sposób bezpośredni lub pośredni cel społeczno – gospodarczy może zostać uznana za niekonstytucyjną przez TK, gdy realizacja wskazanego przez nią celu uniemożliwia lub znacznie utrudnia realizację celu wyznaczonego przez konstytucyjną normę programową. We wspomnianym artykule zaprezentowałam również pogląd, zgodnie z którym TK w oparciu o wiedzę empiryczną może kontrolować przydatność środków, które ustawodawca dobiera dla realizacji celów wynikających z konstytucyjnych norm programowych. Niekonstytucyjność tych środków może być stwierdzona wówczas, gdy w sposób oczywisty nie prowadzą do realizacji wyznaczonych przez normę programową celów. Dobierając owe środki

ustawodawca ma obowiązek szanowania innych norm, zasad i wartości konstytucyjnych oraz respektowania formalnych aspektów zasady demokratycznego państwa prawnego. Obowiązuje go również zakaz pozbawienia praw już istniejących stosownej ochrony albo ich istotnego ograniczenia. Jeżeli wybrane środki jednocześnie ograniczają konstytucyjne prawa i wolności, to mogą być one kontrolowane przez TK w szerszym zakresie, tj. z punktu widzenia zasady przydatności, konieczności i proporcjonalności sensu stricto.

O „minimum” wyznaczanym przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (w:) Państwo demokratyczne, prawne i socjalne, tom II, Studia historyczno-prawne i ustrojowo porównawcze. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi, red. M. Grzybowski, B. Naleziński, Kraków 2014, s. 385-396

W publikacji tej opisuję proces kształtowania się w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego rozumienia pojęcia istoty prawa do zabezpieczenia społecznego (art. 67 Konstytucji). Analiza orzecznictwa TK doprowadziła mnie do wniosku, że istotę prawa do zabezpieczenia społecznego wiąże on z wysokością świadczeń gwarantowanych osobom uprawnionym do realizacji tego prawa, stojąc jednocześnie na stanowisku, że świadczenia te powinny sytuować się powyżej pewnej granicy minimalnej. Owa granica wyznaczana przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego jest jednak różnie definiowana i – co istotniejsze – nie wydaje się, by TK tę niekonsekwencję w swoim orzecznictwie dostrzegał. Dla określenia granicznego pułapu minimalnej wysokości świadczeń, który wynika z istoty prawa do zabezpieczenia społecznego, TK najczęściej używa pojęć „minimum życiowe”, „minimum egzystencji” oraz „minimum socjalne”. Zdecydowanie rzadziej odwołuje się do pojęcia „minimum materialnego” oraz „minimum wyznaczonego przez istotę danego prawa”. W artykule wskazuję na różnice zachodzące między tymi pojęciami, stawiając tezę, że TK nie do końca jest ich świadomy. Ostatecznie dochodzę do wniosku, że skoro TK nie jest w stanie jednoznacznie wskazać minimalnego standardu świadczeń wyznaczonego przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego, to sposób definiowania tego ostatniego pojęcia powinien ulec zmianie.

Głosa do wyroku NSA z 6 lutego 2006 r., sygn. I FSK 439/05 (w:) Przegląd Sejmowy nr 1/2011, s. 141-149

W publikacji tej rozważałam problem skutków orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dla przepisów analogicznie brzmiących do tych, które zostały uznane za niekonstytucyjne. W glosowanym orzeczeniu NSA uznał, że wyrok Trybunału stwierdzający niekonstytucyjność konkretnego przepisu nie ma żadnego znaczenia dla sprawy rozstrzyganej na podstawie innego przepisu, choćby przepis ten miał treść identyczną z treścią przepisu uznanego za niekonstytucyjny. Z poglądem tym się nie zgodziłam, argumentując, że wyrok TK powinien być uwzględniony w każdej sprawie, w której zastosowanie miałyby znaleźć norma prawna uznana w tym wyroku za niekonstytucyjną. Stałam bowiem na stanowisku, że przedmiotem kontroli TK jest nie tyle sam przepis, co zawarta w nim norma prawna, a ta może być powtórzona jeszcze w innych przepisach, które z różnych przyczyn mogą nie zostać zaskarżone. Może się zatem zdarzyć, że – tak jak miało to miejsce w sprawie objętej glosowanym wyrokiem NSA – niekonstytucyjna norma prawna pozostanie w systemie prawnym, gdyż skutek derogacyjny wyroku TK obejmuje jedynie przepisy zaskarżone. Pozostałe przepisy zawierające tę samą normę prawną będą obowiązywać nadal, gdyż formalnie nie były one poddane kontroli TK. Moc powszechnie obowiązująca wyroku TK nie ogranicza się jednak tylko do skutku derogacyjnego. Wyrok ten oddziałuje na wszystkie przepisy zawierające normę uznaną za niekonstytucyjną, choć oddziaływanie to ma różny wymiar. W wypadku przepisów analogicznie brzmiących do tych uznanych za niekonstytucyjne, których nie objął skutek derogacyjny wyroku TK, oddziaływanie to powinno być brane pod uwagę w procesie ich stosowania. W wypadku, gdy niekonstytucyjna norma jest powtarzana przez przepisy podustawowe, które nie zostały poddane kontroli TK, sądy biorąc pod uwagę wyrok TK powinny skorzystać z prawa do odmowy zastosowania tych przepisów. Ich zastosowanie mogłoby zaś być uznane za rażące naruszenie prawa skutkujące nieważnością decyzji administracyjnej.

Glosa do postanowienia SN z 13 lipca 2005 r., sygn. I CO 6/05 (w:) Przegląd Sejmowy nr 6/06, s. 164-174

W publikacji tej odniosłam się do trzech istotnych poglądów wyrażonych przez SN w glosowanym orzeczeniu, tj. możliwości wznowienia postępowania cywilnego w oparciu o wyrok TK zawierający odroczenie, terminu wejścia w życie takiego wyroku oraz znaczenia wykładni zamieszczonej w sentencji tzw. wyroku interpretacyjnego TK. Stałam na stanowisku, że wyrok TK zawierający odroczenie stwarza co do zasady możliwość wznowienia postępowania cywilnego, zaś termin wejścia w życie takiego wyroku jest

określony w jego sentencji. Nie zgodziłam się z poglądem SN, że wyrok TK może wejść w życie z dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej niekonstytucyjną regulację prawną. Moim zdaniem należałoby bowiem uznać, że jeśli ustawodawca znowelizuje niekonstytucyjny przepis przed upływem terminu odroczenia i jednocześnie nie wprowadzi regulacji przejściowej umożliwiającej wzruszenie rozstrzygnięć wydanych na podstawie tego przepisu, to termin na wznowienie postępowania rozpocznie swój bieg w dacie wskazanej w sentencji wyroku TK. Nie zgodziłam się również z poglądem SN, iż wyrok interpretacyjny TK nie wywołuje żadnych skutków w sferze obowiązywania prawa. Zwróciłam bowiem uwagę na to, że tego rodzaju orzeczenie zawsze deroguje z porządku prawnego określoną normę „zakodowaną” w badanym przepisie prawnym. Skutkiem prawnym wyroku interpretacyjnego – niezależnie od tego, czy występuje on w wersji pozytywnej czy negatywnej – jest zatem zawsze zmiana normatywna w systemie prawnym. Do poglądów wyrażonych w tej głosie odwoływano się w orzecznictwie sądowym.⁶⁶

Recenzja książki pt. *“Prawotwórcze znaczenie orzeczeń TK w orzecznictwie NSA, R. Hauser, J. Trzeciński (w:) Przegląd Sejmowy nr 3/2009, s. 225-229*

W publikacji tej podejmuję polemikę z niektórymi poglądami autorów recenzowanej książki. Stawiam tezę, że odmowa zastosowania niekonstytucyjnego przepisu podustawowego jest niekwestionowanym uprawnieniem sądów, jednak w przypadku sądów administracyjnych praktyka ta powinna mieć miejsce wyjątkowo. Z postępowania sądownoadministracyjnego sprawa z reguły bowiem wraca do ponownego rozpatrzenia przez organy administracyjne i tu można mieć wątpliwości, czy organy te mogą odmówić zastosowania obowiązującego przepisu podustawowego, stosując się do wskazań sądu administracyjnego. Z tych też względów uważam, że na sądzie administracyjnym, w większym stopniu niż na sądzie powszechnym, ciąży obowiązek wystąpienia z pytaniem prawnym co do konstytucyjności przepisu podustawowego, który to obowiązek nie powinien być zastępowany praktyką odmowy jego zastosowania. Dyskusyjne wydały mi się również niektóre podane przez autorów recenzowanej książki przykłady bezpośredniego stosowania konstytucji zaczerpnięte z orzecznictwa sądów administracyjnych. W głosie staram się wykazać, że są to przykłady prawotwórczej działalności sądów administracyjnych uzasadnianej skutkami orzeczeń TK.

⁶⁶ Zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 10 grudnia 2010 r., sygn. VI ACa 648/2010, LexPolonica nr 3874893

The Dialog of the Judges. National Courts and European Courts (w:) European Review of Public Law Vol. 24_1/2012, s. 359-380

W artykule tym, będącym opublikowaną wersją referatu z konferencji European Group of Public Law, która miała miejsce w Grecji w 2011 r., rozważam znaczenie swoistego dialogu orzeczniczego w relacjach między sądami krajowymi i europejskimi. Jeśli chodzi o polski TK, to zwracam uwagę na jego rolę w procesie adaptacji tzw. wykładni proeuropejskiej zapoczątkowanym w okresie poprzedzającym przystąpienie Polski do UE. Wskazuję konkretne przykłady z orzecznictwa TK, które stosowanie tego rodzaju wykładni potwierdzają. Rozważam również możliwość wystąpienia przez TK z pytaniem prawnym do Trybunału Sprawiedliwości UE, dochodząc do wniosku, że mieściłoby się to w zakresie kompetencji tego organu. Jednocześnie wskazuję na linię demarkacyjną, jaką TK w swoim orzecznictwie stara się wyznaczyć między własnym zakresem kognicji a zakresem kognicji Trybunału Sprawiedliwości UE. Dotyczy to zwłaszcza problemu kompetencji do rozstrzygnięcia niezgodności norm prawa krajowego i unijnego.

Monika Florczak-Wytor